

Wendy Lower

TORTIONARELE LUI HITLER

Femei germane
pe câmpurile naziste ale morții

Traducere din limba engleză
de *Eugen Damian*

Cuprins

<i>Ilustrații</i>	6
<i>Personajele principale</i>	7
<i>Introducere</i>	9
1 · Generația pierdută a femeilor germane	27
2 · Estul are nevoie de voi	51
3 · Martorele	108
4 · Complicele	138
5 · Ucigașele	173
6 · De ce au ucis?	209
7 · Ce s-a întâmplat cu ele?	243
<i>Epilog</i>	291
<i>Mulțumiri</i>	299
<i>Arhive</i>	303
<i>Index</i>	305

Personajele principale

Martore, complice, ucigașe

INGELENE IVENS, învățătoare din Kiel, trimisă la Poznań, Polonia.

ERIKA OHR, infirmieră din satul Stachenhausen, Suabia, fica unui cioban, trimisă la spitalul din Jitomir, Ucraina.

ANNETTE SCHÜCKING, studentă la drept din Münster, strănepoata apreciatului scriitor Leon Schücking, fica unui politician și jurnalist social-democrat, trimisă ca infirmieră la un azil militar din Novgorod Volinsk, Ucraina, și din Krasnodar, Rusia.

PAULINE KNEISSLER, infirmieră din Duisburg, Rheinland, născută la Odessa, Ucraina, emigrată în Germania la sfârșitul Primului Război Mondial, trimisă în Polonia și Belarus.

ILSE STRUWE, secretară în suburbiiile Berlinului, a plecat cu Forțele Armate Germane în Franța, Serbia și Ucraina.

LISELOTTE MEIER, secretară din orașul Reichenbach, Saxonia, în apropiere de granița germano-cehă, trimisă la Minsk și Lida, Belarus.

JOHANNA ALTVATER, secretară din Minden, Westfalia, fica unui maistru metalurg, a plecat în Volodimir-Volinskî, Ucraina.

SABINE HERBST DICK, secretară la sediul Gestapoului din Berlin, absolventă de *Gymnasium*, a plecat în Letonia și Belarus.

GERTRUDE SEGEL LANDAU, fică de comandant SS, secretară la sediul Gestapoului din Viena, a plecat voluntar la Radom, Polonia, și Drohobîci, Ucraina, soția liderului *Einsatzkommando*-ului, totodată și șef al Gestapoului, Felix Landau.

JOSEFINE KREPP BLOCK, dactilografă la sediul Gestapoului din Viena, care și-a vizitat des soțul, maiorul SS Hans Block, șeful secției Gestapo din Drohobîci, Ucraina.

VERA STÄHLI WOHLAUF, figură influentă din Hamburg, soția căpitanului Julius Wohlauf, comandant de companie SS, batalionul 101, s-a alăturat soțului ei în Polonia.

LIESEL RIEDEL WILLHAUS, dactilografă, fiica unui maistru metalurg din regiunea industrială Saar, educată în spirit catolic, soția lui Gustav Willhaus, comandant SS al lagărului de concentrare Janowska, s-a alăturat soțului ei în Ucraina.

ERNA KÜRBS PETRI, fică și soție de fermier, absolventă de liceu, a administrat o proprietate agricolă în Ucraina împreună cu soțul ei, sublocotenentul SS Horst Petri.

Generația pierdută a femeilor germane

BĂRBATII ȘI FEMEILE care au creat¹⁷ și administrat sistemele fundamentate pe teroare ale celui de-al Treilea Reich au fost uimitor de tineri. Atunci când, în ianuarie 1933, la vîrsta de 43 de ani, Hitler a fost numit cancelar al Germaniei, peste două treimi dintre adeptii săi aveau sub 40 de ani. Viitorul șef al Biroului Principal de Securitate al Reichului, Reinhard Heydrich, avea 37 de ani când a prezentat Conferința de la Wannsee și a dezvăluit planurile de asasinare în masă a evreilor din Europa. Legiunile de secretare care au menținut în stare de funcționare mașinăria de ucidere în masă aveau între 18 și 25 de ani. Infirmierile care au lucrat în zonele de război, care au asistat la experimentele medicale și au administrat injecții letale erau și ele niște tinere profesioniste. Iubitele și soțiiile elitei SS-ului, a căror sarcină consta în asigurarea viitoarei purități a rasei ariene prin intermediul

¹⁷ Vezi Ernest M. Doblin și Claire Pohly, „The Social Composition of the Nazi Leadership”, *American Journal of Sociology* 51, nr. 1 (1945): pag. 42-49; Michael Mann, „Were the Perpetrators of Genocide «Ordinary Men» or «Real Nazis»? Results from Fifteen Hundred Biographies”, *Holocaust and Genocide Studies* 14 (iarna 2000): pag. 331-366; și Daniel Brown, *The Camp Women: The Female Auxiliaries Who Assisted the SS in Running the Nazi Concentration Camp System* (Schiffer, 2002), în special cuvântul-înainte al lui John Roth, pag. 6-7.

copiilor sănătoși, se aflau – aşa cum se impunea – la o vârstă fertilă, potrivită aducerii pe lume a urmașilor. Vârsta medie a unei femei gardian din lagărele de concentrare era de 26 de ani; cea mai tânără de-abia avea 15 ani atunci când a fost trimisă la post în lagărul Gross-Rosen din Polonia anexată de naziști.

Regimurile fundamentate pe teroare se hrănesc cu idealismul și cu energia tinerilor, modelându-i sub formă de cadre ale mișcărilor de masă, ale forțelor paramilitare și chiar în calitate de făptuitori ai genocidului. Bărbații germani care au avut ghinionul să se maturizeze în timpul Primului Război Mondial au devenit un lot distinct, deformat în moduri pe care încă mai încercăm să le identificăm. Un istoric¹⁸ consideră că această generație de tineri a fost formată din ideologi înrăiți și „intransigenți” și din profesioniști siguri pe ei care și-au concretizat ambițiile în cadrul elitei SS-ului ca promotori ai mașinăriei Holocaustului din Berlin. O generație de tinere și-a jucat și ea rolul în cadrul genocidului, dar nu la cârma acestuia, ci ca agent operativ al mașinăriei. Ceea ce a evidențiat activista desprinsă din rândul tinerelor profesioniste și al soților care au făcut posibil Holocaust – femei care au plecat spre est în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și au devenit martore directe, complice și făptuitoare de crime – a fost faptul că era o *baby boomer* a Primului Război Mondial¹⁹, concepută la finalul unei ere și la începutul alteia noi.

La sfârșitul anului 1918, imperiul german s-a prăbușit ca urmare a înfrângerii militare, soldații s-au răzvrătit, iar kaiserul,

¹⁸ Michael Wildt, *An Uncompromising Generation: The Nazi Leadership of the Reich Security Main Office* (University of Wisconsin Press, 2009).

¹⁹ Între 1914 și 1964, cel mai mare număr de nașteri s-a înregistrat în anii 1920-1922. Natalitatea a scăzut brusc în timpul Primului Război Mondial, ajungând la 14,3 la 1.000 de locuitori în 1918, apoi a sărit în 1920 la 25,8, pentru a scădea din nou odată cu criza din 1930 la 17,5. Această

declarat criminal de război, a fugit în Olanda. Lumea patriarhală a vechiului regim s-a prăbușit, iar pe ruinele sale totul a părut posibil din punct de vedere politic.

Pentru femei, noua orânduire – primul experiment democratic al Germaniei, după modelele american și britanic – a adus după sine şansa unei libertăți și a unei puteri mai individuale în Occidentul modernizat. Femeile germane au votat pentru prima dată în ianuarie 1919 și au dobândit o egalitate formală cu bărbații, cel puțin pe hârtie, prin Constituția de la Weimar. A fost o schimbare extraordinară, având în vedere faptul că, până în 1908, femeile germane le-a fost interzis accesul la activitățile politice și, ca persoane de sex „inferior” în cadrul societății, au ocupat poziții subordonate, considerate de ele firești. Deoarece femeile au fost forțate de Primul Război Mondial să pătrundă în sfera publică a activităților legate de război – în fabrici, tramvaie și birouri guvernamentale –, ele au avut o experiență politică redusă, iar cele mai multe s-au mulțumit să se considere apolitice. Odată cu implozia monarhiei, arena politică, până atunci închisă, s-a deschis brusc în fața femeilor.

Republica de la Weimar a fost martora unei explozii²⁰ a mișcărilor la care a participat pleava societății, a grupurilor paramilitare

tendință demografică, deși obișnuită în Europa, în Germania a atins o dimensiune extremă și a fost una dintre principalele cauze ale reacției antifeministe care a încercat să aducă femeile înapoi în cămine, la nivelul contraceptiei și avorturilor controlate, promovând statutul social al mamelor. Vezi Michelle Mouton, *From Nurturing the Nation to Purifying the Volk: Weimar and Nazi Family Policy, 1918-1945* (Cambridge University Press, 2007), pag. 108, 272-282. Cel mai mare număr de căsătorii din Germania perioadei 1908-1964 s-a înregistrat în anii 1919-1920. Vezi Elizabeth D. Heineman, *What Difference Does a Husband Make? Women and Marital Status in Nazi and Postwar Germany* (University of California Press, 1999), Anexa A.

²⁰ De exemplu, Partidul Popular Național German, Partidul Popular Creștin-Socialist, Partidul Popular German, Partidul Național Țărănesc Creștin și Partidul Popular Bavarez. Vezi Larry Eugene Jones și James Retallack, ed., *Elections, Mass Politics and Social Change in Modern*

și a partidelor politice de toate culorile. Numai la München, Partidul Nazist aflat în formare s-a numărat printre alte 40 de astfel de mișcări de la începutul anilor 1920. Majoritatea se autointitulau cu mândrie *völkisch*, adică „populare”, dar, în acest caz, „populația” la care se făcea referire era exclusiv cea germană. Aceste mișcări populare au fost arroganți naționaliști, xenofobe și antisemite. Ele urmăreau obținerea unității prin intermediul rasismului și respingeau liberalismul și democrația parlamentară, considerându-le atacuri străine la adresa unui mod de viață german imaginat, în care domneau pacea și ordinea. Înspărându-se dintr-o viziune romantică asupra trecutului, cei care preamăreau *Volk*-ul prețuiau uniunea dintre sângele și pământul german și țaria de caracter a războinicului. Având în vedere umilirea postbelică suferită de o Germanie înfrântă, mitul renașterii naționale și cel al căutării unui salvator care să-i redea țării onoarea pierdută erau extrem de atrăgătoare pentru tineri și pentru săracii din zonele rurale, care s-au adunat în numeroase partide populare.

Implicitarea femeilor germane în formarea mișcărilor aripii drepte a fost probabil minimă. Bărbații nu doreau să abdice de la tradiționala lor dominație asupra politiciei, iar problemele femeilor erau considerate priorități secundare, fără caracter național. Partidele *völkisch* din perioada Republicii de la Weimar și-au extras forță din lumea câmpurilor de luptă, cea a bărbaților, nu din lumea frontului intern, cea a femeilor. Femeile erau mai bine reprezentate în partidele înființate înainte de război, de pildă Partidul de Centru Catolic și Partidul Social-Democrat. Numai o minoritate radicală, în majoritate urbană, a susținut mișcarea comunista (la conducerea căreia s-a aflat și Rosa Luxemburg, ucisă cu brutalitate după eșuarea răzmeritei de la Berlin).

Germany (Cambridge University Press, 1992); George L. Mosse, *The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich* (Grosset & Dunlap, 1964); și Mosse, *Toward the Final Solution: A History of European Racism* (Howard Fertig, 1997).

Feminismului i-a lipsit o mișcare a femeilor angajată, de felul celei apărute în anii 1960 și 1970.²¹ În politica, cultura și societatea Republicii de la Weimar, „chețiunea femeilor” a apărut în schimb sub forme mai difuze și mai contradictorii – de exemplu, campanii organizate privitoare la prostituție, contracepție, plăcere sexuală, reforme ale asistenței sociale, condiții de muncă și asistență acordată refugiaților germani din teritoriile pierdute în urma Tratatului de la Versailles. Mișcarea care se bucurase de unitate în jurul luptei pentru obținerea dreptului de a vota a erupt acum într-o multitudine de campanii. Unele, cum ar fi cele care au avut de-a face cu libertatea și experimentarea sexuală, au fost exploziv de inovatoare; fiind adesea o sursă de controverse, aceste campanii au inflamat dreapta în aceeași măsură în care au încurajat stânga.

Organizațiile de femei au pretins de multe ori că sunt apolitice, dar, în realitate, afirmarea valorilor feminine sau a celor legate de familie erau mult mai mult decât niște simple formulări propagandistice rostite în noul parlament. Aceste valori defineau într-o manieră extrem de insistență și dezbinatoare ce anume însemna să fii german. Secțiunea feminină a Ligii Coloniale Germane lupta de multă vreme împotriva amestecului rasial al germanilor din străinătate, iar Asociația Casnicelor Germane pregătea tinerele să conducă o gospodărie germană corespunzătoare, una care exploata servitorii, era aprovisionată cu mărfuri germane și era administrată științific de o casnică patriotă și fermă, purtătoare de șorț imaculat.²² Au existat și tendințe opuse, de pildă activitatea Asociației pentru Protejarea Mamelor și pentru Reformă Sexuală, care consilia mamele necăsătorite și administra

²¹ Ute Frevert, *Women in German History: From Bourgeois Emancipation to Sexual Liberation* (Berg, 1989).

²² Vezi Nancy R. Reagin, *Sweeping the German Nation: Domesticity and National Identity in Germany, 1870-1945* (Cambridge University Press, 2006), pag. 61-69, 97-101; și Renate Bridenthal, Atina Grossmann și Marion Kaplan, ed., *When Biology Became Destiny: Women in Weimar and Nazi Germany* (Monthly Review Press, 1984), pag. xiii.

Ucigașele

PRIMA UCIGAŞĂ NAZISTĂ în masă nu a fost gardianul din lagărul de concentrare, ci infirmiera. Dintre toate profesiile abordate de femei, aceasta a fost cea mai criminală. Operațiunile de ucidere în masă planificate centralizat nu au început nici în camerele de gazare de la Auschwitz-Birkenau, nici odată cu execuțiile prin împușcare din Ucraina; au început în schimb în spitalele Reichului. Primele metode au fost somniferul, acul hidrodermic și infometarea. Primele victime au fost copiii. În timpul războiului, infirmierele le-au administrat miilor de bebeluși diformi și de adolescenți handicapăți supradoze de barbiturice, injecții letale cu morfină și i-au privat de hrană și apă.

Toate acestea au fost făcute²²⁶ în numele progresului și al sănătății națiunii. În ultima parte a secolului al XIX-lea,

²²⁶ Henry Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution* (University of North Carolina Press, 1997), pag. 4, 54, 231-232; și Michael Burleigh, *Death and Deliverance: "Euthanasia" in Germany, 1900-1945* (Cambridge University Press, 1994). Vezi și expoziția online USHMM *Deadly Medicine*: <http://www.ushmm.org/wlc/article/euthanasia> Program.

moderna știință a geneticii a născocit domeniul internațional al eugeniei, un termen definit în subtitlul unei cărți publicate în 1910 de un lider american în domeniu, educat la Harvard, Charles Davenport – *Eugenics: The Science of Human Improvement by Better Breeding*. În cercurile germane, eugenia mai era cunoscută și sub numele de igienă rasială și avea ca țintă specifică politica de creștere a populației ariene. Deficiențele și trăsăturile moștenite „genetic” erau înțelese ca manifestări rasiale sau de grup care definesc diferențele civilizației umane, unele considerate mai avansate decât altele, toate concurând pentru supraviețuire. Rasismul, la fel ca naționalismul, era văzut într-o lumină pozitivă. Progresul, imaginat prin idealurile germane de frumusețe și comportament, putea fi realizat numai prin eliminarea paraziților umanității. Aflată în mâinile fanaticilor revoluționari, bărbați și femei naziste de acțiune, această știință a inegalității umane trebuia dusă cât mai departe posibil. Manipulările biologice și sterilizările nu erau suficiente pentru a atinge țelul perfecțiunii ariene prin inginerie socială, și nici segregarea nu dădea rezultatele scontate. Singura soluție totală, „finală”, a problemei degenerării rasiale era distrugerea factorului contaminant, începând cu germanii „defecți”. Amăgitor denumit „eutanasie” sau „ucidere din milă”, programul strict secret era autorizat de Adolf Hitler personal și dus la îndeplinire sub acoperirea oferită de război.

Încă de la începuturile sale, înainte de invadarea Poloniei, programul de „eutanasie” a implicat recrutarea moașelor și a personalului medical feminin, atât medici, cât și infirmiere. Aceste profesioniste vor asasina până la urmă peste 200.000 de oameni în Germania, Austria și în teritoriile de graniță anexate în Polonia și Cehia. Aproape 400 de instituții medicale vor deveni operațiuni fixe de examinare și selecție rasială, de experimente crude, de sterilizare în masă, de infometare și de otrăvire. În săptămânilor care au precedat invadarea Poloniei, Ministerul de Interne a cerut rapoarte de la medici și

moașe²²⁷, care identificau nou-născuții și copiii sub trei ani cu probleme fizice grave și handicapuri mentale. Mamele erau presate să-și lase copiii „bolnavicioși” în seama aşa-ziselor clinici de pediatrie, care vor deveni centre de tratare și de ucidere. Opt mii de copii au fost omorâți în Germania și Austria înainte ca programul să fie extins și la nivelul adulților. Categoriile bolilor și dizabilităților „incurabile” – inclusiv „debilitatea mintală”, „nebunia criminală” și „demența” – au devenit și mai neclare.

Executarea prin împușcare a bolnavilor psihičici²²⁸ polonezi a început la Kocborowo (în germană, Conradstein) în septembrie 1939. În octombrie 1939 a urmat gazarea în masă a pacienților azilului din Owińska (Treskau), care au fost aduși la Fortul VII din Poznań, unde o încăpere rudimentară a fost închisă etanș cu lut – un experiment pe care Himmler însuși îl va supraveghea în decembrie 1939. Unitățile criminale SS și ale poliției mobile au măturat Polonia, apoi Țările Baltice, Ucraina și Belarus, împușcând mii de pacienți din aziluri și spitale și gazându-i pe alții în camioanele mobile. În azilurile din Grafeneck și Hadamar²²⁹, personalul administrativ a dactilografiat înștiințări

²²⁷ Despre moașe, vezi Wiebke Lisner, „Mutter der Mütter – Mütter des Volkes? Hebammen im Nationalsozialismus”, în Marita Krauss, ed., *Sie waren dabei: Mitläufinnen, Nutzniesserinnen, Täterinnen im Nationalsozialismus* (Wallstein Verlag, 2008).

²²⁸ Richard Evans, *The Third Reich at War* (Penguin, 2010), pag. 75-76.

²²⁹ Rezumatul interogării infirmierelor și personalului din Hadamar (Irmgard Huber, Margarete Borkowski, Lydia Thomas, Agnes Schrankel, Isabella Weimer, Judith Thomas, Paula Siegert, Johanna Schrettinger, Hildegard Ruetzel, Elfriede Haefner, Elisabeth Utry, Ingeborg Seidel, Margot Schmidt, Christel Zielke, Lina Gerst), în procesele împotriva lui Wahlmann, Gorgass et al., CLG Frankfurt am Main, SS 10.48, 188/48. B162/28348 fol. 1, Urteil, 68–98. Maria Appinger, infirmieră cu experiență în eutanasiere și membră timpurie a Partidului Nazist, a fost și ea trimisă la Minsk cinci luni de zile în prima parte a anului 1942; vezi Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide*, pag. 235.

de deces și, aşa cum am văzut, le-a trimis familiilor victimelor urne cu cenuşa amestecată a acestora. Cu sprijinul lui Hitler, profesioniștii din domeniul asistenței medicale și experții lor tehnici au creat o nouă competență în domeniul genocidului, pe care au aplicat-o și în cazul operațiunilor tot mai ample de ucidere în masă din teritoriile estice îndepărtate. La sfârșitul anului 1941 și la începutul lui 1942, oamenii de știință, inginerii, „fochiștii crematoriilor”, șoferii și personalul medical au fost transferați în Belarus și Polonia pentru a implementa metodele de gazare testate mai întâi asupra prizonierilor de război sovietici și utilizate mai târziu împotriva evreilor la Belzec, Sobibor și Treblinka, centrele de ucidere ale Operațiunii Reinhard. Ființele umane au devenit încărcătură, cobai și cenușă.

Acordarea dreptului la moarte „din compasiune” soldaților germani de pe Frontul de Est a făcut probabil parte din aceste operațiuni de ucidere în masă. Potrivit depozitiilor postbelice ale unui membru al misiunii strict secrete, au fost mobilizați agenți selectați din programul de „eutanasie”, care juraseră să păstreze secretul, și aduși în spitalele de campanie de lângă Minsk, unde „au ușurat suferința” soldaților germani²³⁰. În decembrie 1941 și ianuarie 1942, Viktor Brack, un ofițer SS care s-a impus în sistemul nazist ca expert în gazare și sterilizare, a condus în cadrul acestei misiuni din Est o echipă de medici, infirmiere și tehnicieni. La vremea aceea, anumiți germani informați au bănuit, iar mai târziu istoricii au sugerat același lucru, că echipele medicale au ucis soldații germani răniți grav, ori handicapăți fizic și mintal, care reprezentau pierderile suferite în urma eșuatei

²³⁰ Burleigh, *Death and Deliverance*. Episcopul von Galen bănuise că se va întâmpla aşa; pe 3 august 1941, în faimosul său discurs din Münster în care denunța eutanasia, el a avertizat că „nu va fi nevoie decât de un ordin secret pentru ca procedura încercată și testată pe bolnavii mintali să fie extinsă și la alte persoane «neproductive», fiind aplicată asupra bolnavilor incurabili de tuberculoză, asupra bătrânilor și infirmilor, a celor cu leziuni cauzatoare de handicapuri!”

ofensive împotriva Moscovei. Una dintre primele care a menționat această desfășurare a evenimentelor a fost infirmiera și asasina de carieră Pauline Kneissler, pe care am întâlnit-o în Capitolul 2.

În fața unui tribunal postbelic, Kneissler a mărturisit că fusese trimisă la Minsk pentru a îngriji răniții, deși în aceeași depoziție deplânsese faptul că nu i se permise să-și facă datoria de infirmieră „obișnuită” a Crucii Roșii dintr-un spital de campanie. Această contradicție conferă credibilitate unei afirmații făcute, se pare, în fața unei prietene, nu la tribunal. În timp ce se afla în Est, a administrat injecții letale soldaților cu leziuni cerebrale, orbi și mutilați. Cei uciși erau „de-ai noștri”²³¹, i-a spus

²³¹ Declarația publică a Paulinei Kneissler despre dislocarea trupelor spre Minsk, retipărită în Ulrike Gaida, *Zwischen Pflegen und Töten: Krankenschwestern im Nationalsozialismus* (Mabuse Verlag, 2006), pag. 176. Kneissler fusese transferată în mai multe amplasamente pentru a implementa procedurile letale și pentru a extinde crimele. Promovată infirmieră-șefă, Kneissler le putea ordona altora să ucidă și să administreze doze mortale de sedative, de pildă Vernal și Luminal. Potrivit lui Kneissler, în fiecare zi în pavilionul ei mureau aproximativ 75 de pacienți. Când șeful ei a întrebat-o dacă era pregătită să ucidă fără îndrumarea și supravegherea lui, ea a răspuns afirmativ, precizând că o făcuse deja. Vezi Burleigh, *Death and Deliverance*, pag. 254. Cercetarea lui Georg Lilienthal asupra biografiilor ucigașilor de la Hadamar se axează în parte pe o asistentă, Lydia Thomas, a cărei poveste urmează același tipar ca al Paulinei Kneissler, fiind detașată în Est la începutul anului 1942, și confirmă gazarea civililor germani afectați de bombardamente și a soldaților din Wehrmacht și SS. Vezi Georg Lilienthal, „Personal einer Tötungsanstalt Acht. Biographische Skizzen”, în Uta George et al., *Hadamar: Heilstätte, Tötungsanstalt, Therapienzentrum* (Jonas Verlag, 2006), pag. 286. Vezi și Ernst Klee, *Euthanasie (NS-Staat): Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens”* (Fischer Taschenbuch, 1983), pag. 372-373; Burleigh, *Death and Deliverance*, pag. 231-232; și Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide*, pag. 153, 160, 296-297.